

Nr 26

Utlåtande i anledning av väckt motion om inrättande av ett statligt förlag för skolböcker m. m.

I en inom andra kammaren väckt och till allmänna beredningsutskottet hänvisad motion II: 623 av herr *Johansson* i Stockholm *m. fl.* föreslås, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer om snabb utredning om upprättande av ett statligt förlag för skolböcker och viss annan skolmateriel.

Efter att ha erinrat om att förslag om inrättande av statligt bokförlag tidigare framförts men avvisats anför motionärerna att de funnit det i hög grad angeläget att återkomma med en viktig del av frågekomplexet, nämligen frågan om ett statligt skolboksförlag. Det har riktats kritik mot läroböckernas kvalitet och bristande objektivitet när kontroversiella ämnen behandlas men även mot det typografiska utförandet i olika hänseenden. Skolboksutgivningen är en lysande affär för de privata företagen och kostnaderna för stat och kommun för de fria skolböckerna är mycket betydande. Med ett statligt skolboksförlag skulle man kunna vinna bättre kvalitet på läroböckerna, en väl planerad utgivning samt lägre kostnader för det allmänna. Som exempel hänvisas till försök med kommunal utgivning som gjorts i Göteborg.

Beträffande motiveringen i övrigt får utskottet hänvisa till motionen.

Utskottet har inhämtat yttrande över motionen från skolöverstyrelsen, statens läroboksnämnd och Göteborgs stad.

Skolöverstyrelsen anför, att det åligger läroboksnämnden att granska pris-sättningen, den typografiska uppställningen, illustrationsmaterialet och den yttre kvaliteten samt böckernas vetenskapliga objektivitet och vederhäftighet. Genom restriktiva bestämmelser har man sökt hålla skolbokskostnaderna nere. En successiv kvalitetsförbättring har skett. En svaghet är att sorteringen av läroböcker för visst slag av undervisning kan bli större än som är behövligt och lämpligt, men en sådan tendens bör kunna motverkas genom kontakt förlagen emellan. Det synes icke styrelsen självklart att ett statligt bokförlag skulle äga bättre förutsättningar än privatföretagen att producera gångbara läroböcker, och man bör undvika risken att ekonomiska synpunkter kommer att diktera bokvalet mera än pedagogiska. Styrelsen är emellertid av den uppfattningen, att starka skäl kan anföras för att staten på olika sätt kan och bör påverka och engagera sig i läroboksproduktionen men anser dock, att utredning icke bör igångsättas, innan större erfarenhet vunnits av hur nuvarande förlagsnäring lyckas betjäna grundskolan, fackskolorna och det nya gymnasiet med bra och billiga läroböcker.

Statens läroboksnämnd anför följande:

Enligt motionärerna har allvarlig kritik anförts mot läroböckernas kvalitet samt mot deras onödigt spatiösa tryck och betydelselösa illustrationer. Nämnden finner, att det här är fråga om allmänt hållna omdömen, vilka icke exemplifierats, och att totalt sett en väsentlig förbättring av läroböckernas kvalitet kunnat iakttagas, särskilt under det senaste decenniet. Vid bedömning av en läroboks tryck och illustrationer måste hänsyn tagas till typografiens betydelse för uppfattning och inläring och till speciellt betingade pedagogiska önskemål, till exempel om spatiöst tryck för vissa åldersstadiet och elevkategorier och om rikt illustrerade böcker i vissa ämnen. Frågan om den lämpligaste typografiska utformningen av läroböcker är för övrigt för närvarande föremål för en utredning av Sveriges standardiseringskommission, Standardkommittén för skolmateriel.

Enligt motionen skulle läroböckerna, i synnerhet de i ämnena samhällskunskap, historia och geografi, i vissa fall brista i objektivitet. Läroboksnämnden kan icke dela denna uppfattning och vill för sin del blott anföra, att skolboksförlagen i det förberedande arbetet på en lärobok anlitar ett flertal experter och att exempelvis en lärobok i samhällskunskap för läroboksnämndens del blir föremål för granskning av flera sakkunniga, vilka företräder olika områden av samhällslivet, innan ärendet angående boken avgöres i nämnden.

Beträffande det i motionen framförda förslaget, att det föreslagna statliga förlagets böcker av läroboksnämnden skulle granskas redan i manuskript, vill nämnden anföra att dessa böcker, för den händelse det statliga förlaget icke avses få monopol på läroboksutgivningen, bör granskas på samma sätt som böcker från andra förlag. Frågan om en granskning på manuskriptstadiet har behandlats av 1945 års lärobokskommitté, som i sitt år 1947 avgivna betänkande (SOU 1947: 51 s. 38 f) redovisar skälen för sin ståndpunkt, att dylik granskning icke bör medgivas. Nämnden vill tillägga, att det med granskningsorganets nuvarande organisation icke synes möjligt att genomföra sådan granskning.

I motionen framföres också kritik mot den, enligt motionärerna, alltför rikhaltiga läroboksfloran. En nedskärning av antalet titlar skulle bland annat medföra den fördelen, att den enskilda bokens upplaga skulle bli större, varigenom dess pris skulle kunna bli lägre. Nämnden vill ingalunda bestrida riktigheten av detta påstående, men det är giltigt oavsett om det är ett statligt eller privat förlag, som utger böckerna. Nämnden vill vidare fästa uppmärksamheten på att den pedagogiska utvecklingen gått i sådan riktning, att det måste anses önskvärt, att valmöjligheter beträffande läroböcker står skolan och lärarna till buds. Ett genomförande av de intentioner och den målsättning, som kommit till uttryck i 1957 års skolberednings betänkande (SOU 1961: 30) och dess förslag till Läroplaner för grundskola och fackskolor (SOU 1961: 31) torde ytterligare öka behovet av ett rikt differentierat läroboksbestånd.

Angående frågan om priserna på läroböckerna får nämnden framhålla, att dessa priser regleras enligt en särskild överenskommelse mellan Svenska Bokförläggareföreningen och läroboksnämnden. Då nämnden anser behov härav föreligga upptages förhandlingar med Bokförläggareföreningen i detta hänseende. Sådana överläggningar rörande vissa prisfrågor är sålunda planerade att äga rum inom den närmaste tiden.

Slutligen vill nämnden framhålla, att statlig förlagsverksamhet i vissa fall kan vara motiverad till exempel då i visst ämne eller viss ämnesgren lärobok saknas och intet förlag avser att utge sådan. Statligt ingripande kan emellertid i sådana fall ske genom såväl Kungl. Skolöverstyrelsen som

Kungl. Överstyrelsen för Yrkesutbildning. Båda dessa ämbetsverk har nämligen egen förlagsverksamhet och har redan tidigare utgivit läroböcker.

Göteborgs stadskollegium hänvisar till bl. a. ett yttrande av kollegiet över ett betänkande av stadsfullmäktiges beredning för utredning av fråga om inrättande av ett kommunalt skolförlag och till en särskild promemoria beträffande de i motionen upptagna spörsmålen. Kollegiets majoritet uttalar, att om det framdeles befinnes ur ekonomiska och pedagogiska synpunkter motiverat, har kollegiet icke något att erinra mot att läroböcker av allmän karaktär utges på statliga eller kommunala förlag.

En minoritet inom kollegiet åberopar ovannämnda promemoria, vari bl. a. anföres:

Att stadsfullmäktiges beredning och senare allmänna skolstyrelsen, stadskollegiet och stadsfullmäktige funnit *ett kommunalt bokförlag* med större omfattning vara *ett icke ekonomiskt* försvarligt arrangemang, innebär icke att förhållandena i fråga om nu förekommande skolböcker skulle vara helt idealiska. De av motionärerna påpekade bristerna, exempelvis många upplagor med obetydliga ändringar, spatiöst tryck och överdrivet många illustrationer, förorsakar kommunerna betydande kostnader. Till de omnämnda bristerna kan läggas ytterligare en, nämligen de föga hållbara banden. I sammanhanget bör också påtalas den fördyrande effekten av att den statliga läroboksgranskningen sker först sedan korrektur framställts. Förlagens extra kostnader för eventuellt avvisade manuskript måste därigenom slås ut på återstående säljbara skolböcker.

Utskottet

Av vad ovan anförts framgår att statens läroboksnämnd utövar en omfattande kontroll i olika hänseenden över utgivningen av läroböcker och därmed sammanhängande frågor. Nämnden anför bl. a. att en väsentlig förbättring av läroböckernas kvalitet kunnat iakttagas under senare år. Frågan om den lämpligaste typografiska utformningen av läroböcker utredes nu f. ö. av standardkommittén för skolmateriel. Priserna på läroböcker regleras enligt en överenskommelse genom förhandlingar mellan Svenska bokförläggareföreningen och nämnden. Vad gäller böckernas innehåll sker före varje utgivning en granskning genom ett flertal sakkunniga. Det må vidare framhållas att skolöverstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning redan nu har möjlighet att på egna förlag när så befinnes erforderligt själva utgiva läroböcker.

Det kan, oavsett det ovan anförda, icke anses uteslutet att vissa fördelar skulle kunna vinnas genom en mera aktiv medverkan från statens sida vid läroboksutgivningen. Som skolöverstyrelsen framhållit torde det emellertid vara skäl att avvakta större erfarenheter av hur den nuvarande förlagsnärings lyckas betjäna grundskolan, fackskolorna och det nya gymnasiet innan frågan härom upptages till prövning.

Utskottet får sålunda under hänvisning till vad ovan anförts hemställa,
att motion II: 623 icke må föranleda någon riksdagens
åtgärd.

Stockholm den 27 mars 1962

På allmänna beredningsutskottets vägnar:

NANCY ERIKSSON

Närvarande:

från första kammaren: herrar Carl Albert Anderson*, Möller,
Nestrup*, Sörlin, Kaijser*, Söderberg*, Axel Emanuel Andersson*, Hed-
ström*, Olofsson, Hellebladh, Widén* och Schött; samt

från andra kammaren: fru Eriksson i Stockholm, herrar Jacobsson i
Sala, Hamrin i Jönköping, fru Jäderberg*, herr Svensson i Kungälv, fru
Thunvall, herrar Nilsson i Bästekille*, Lundmark*, Björkänge, Börjesson
i Glömminge*, Berglund och Edlund.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.